

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-1-65-24>

УДК 811.112.2:81'373.611:001.4

Воловик Л.Б.

Полтавська державна аграрна академія

СЛОВОТВІРНІ ПОТЕНЦІЇ ТВІРНИХ ОСНОВ ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ НА РІВНІ УТВОРЕННЯ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ У НІМЕЦЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація. У статті проаналізовано утворення складних іменників від твірних основ префіксальних дієслів шляхом субстантивації основ інфінітива, конверсії основ інфінітива, конверсії основ претериту префіксальних дієслів. Особливістю архітектоники твірних основ префіксальних сильних і слабких дієслів є наявність у словотвірних рядах віддієслівних складних іменників, утворених шляхом субстантивації основ інфінітива, конверсії основ інфінітива, конверсії основ претериту префіксальних сильних дієслів, суфіксальних іменників. Твірні основи дієслова реалізують дериваційні можливості за словотвірними моделями, характерними для німецької мови. Досліджено утворення складних іменників від твірних основ префіксальних дієслів шляхом субстантивації основ інфінітива, конверсії основ інфінітива, конверсії основ претериту префіксальних дієслів.

Ключові слова: мікромодель, основа, похідна основа, словотвірна модель, словотвірна основа, словотвірне значення, словотвірний компонент, словотвірний потенціал, словотворення, термін.

Volovyk Larysa

Poltava State Agrarian Academy

THE WORD – FORMATIVE STRUCTURE OF PREFIXED VERBS IN GERMAN ECONOMIC TERMINOLOGY

Summary. The article is devoted to the studies of characteristics of word-formation structure and semantics of German economic verb-terms with prefixes *be-, ge-, er-, ver-, zer-, ent-, emp-, miss-, durch-, unter-, über-, um-, hinter-, wider-, wieder-*. The paper studies the stems of German prefixal verbs used as economic terms, examined by means of the determining their structural, semantic and functional organization. The examination of prefixal verbs' stems proceeds from basic root words of derivational chains towards their cognate derivatives. Prefixal verbs are formed according to general language norms on the basis of prefixal derivational patterns of modern German. The results obtained show the decrease of borrowed verb-forming prefixes in German economic terminology. Prefixal verb stems form noun stems by means of suffixation and conversion which are very productive in German. Much attention is given to non-affixal derivative nouns formed by means of the processes of substantivization and conversion stems of infinitives, conversion stems of preterital prefixal verbs. The paper reveals the text-formative potential of prefixed verbs on the basis of German economic terms in economic texts. The derivational patterns of prefixed verbs on the basis of German economic terms in the economic texts are analysed. The article deals with the problems of the influence of context on word-formation structure of German economic verb-terms with prefixes *be-, ge-, er-, ver-, zer-, ent-, emp-, miss-, durch-, unter-, über-, um-, hinter-, wider-, wieder-*. The research has been done on the basis of the translation of German economic texts.

Keywords: derived stem, derivational meaning, derivational pattern, derivational stem, micropattern, stem, term, word-formation, word-formation component, word-formation potential.

Постановка проблеми. Вивчення архітектоники складних іменників від твірних основ префіксальних дієслів шляхом субстантивації основ інфінітива, конверсії основ інфінітива, конверсії основ претериту префіксальних дієслів. Твірні основи дієслова реалізують дериваційні можливості за словотвірними моделями, характерними для німецької мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Німецькомовна терміносистема економіки, перебуваючи у фокусі уваги сучасних досліджень розглядалася в такому аспекті як, словотвірні та типологічні особливості терміносистеми [1, с. 79; 2, с. 36; 3, с. 23]. Дослідження особливостей творення нових слів способом словоскладання знаходимо у працях мовознавців: М.Д. Степанової, К.А. Левковської, Н.С. Кускової, Б.А. Абамова, Л.І. Полякової, Р.В. Єфімова, Р.З. Мураєва, В.С. Вашутіна, А.Т. Кукушкіної, А.А. Сакуліна, Н.Н. Новікової, Н. Paul, К. Baldinger, W. Henzen, W. Fleischer, W. Kürscher, St. Žepić, H. Eggers. Доробок цих досліджень доцільно розглядати в рамках комплексного опису структурно-семантичних особливостей німецької економічної термінології.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Новизна дослідження по-

лягає в тому, що в ньому вперше представлена словотвірна структура німецьких префіксальних дієслів, яка функціонує в німецькій економічній терміносистемі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною ціллю статті є опис особливостей словотвірної структури й семантики німецьких префіксальних дієслів – складних економічних термінів. Об'єкт дослідження – німецькі дієслова з префіксами *be-, ge-, er-, ver-, zer-, ent-, emp-, miss-, durch-, unter-, über-, um-, hinter-, wider-, wieder-*.

Виклад основного матеріалу дослідження. Словотворення складних іменників є важливим чинником розвитку словникового складу німецької мови. Більшість словотвірних моделей (СМ) складних іменників продуктивні в сучасній німецькій мові. Словоскладання як один зі способів творення нових слів не є виразно германським явищем і було поширеним у багатьох давніх індоєвропейських мовах. Це пояснюється декількома причинами, з яких найбільш важливими є три: відносно невелике число суфіксів іменників, що повинне було компенсуватися збільшенням числа складних слів; обмежене число відносних прикметників, що також зумовило широке вживання словосполучень іменника в називному + іменник у родовому від-

мінках, які перетворилися пізніше в складні слова; невелика кількість суфіксів прикметників, що обмежувало утворення прикметників і призводило до зазначених вище наслідків [4, с. 102].

Словоскладання – один із способів словотвору, що полягає у поєднанні двох основ, які знаходяться між собою в певних структурно-семантичних відношеннях [4, с. 163; 5, с. 31]. У результаті словоскладання утворюється похідна основа складного слова. Словоскладання є своєрідним комбінованим типом словотвору, а саме – синтаксико-морфологічним. Питання про співвідношення основ, про порядок їх поєднання виводить цей тип словотвору за межі правил утворення простих похідних слів [4, с. 206]. Складні іменники становлять найбільш численнішу групу економічної термінології сучасної німецької мови.

Утворення похідних основ складних іменників з першим словотвірним компонентом (СК) – віддієслівним безафіксно-похідним іменником (конверсією твірної основи (ТО) інфінітива префіксального сильного дієслова) та другим СК – кореневим або суфіксальним іменником відбувається за СМ: $M_{10}SN=SN:(SV:Präf.+SV_{st.})+SN: zer/fallen$ (ie, a) – зазнавати занепаду → *das Zerfall/produkt* – продукт розпаду; *ver//schließen* (o, o) – зношуватися → *der Ver//schleiß/grad* – коефіцієнт зносу (основних фондів); *emp//fangen* (ie, a) – приймати → *das Empfangs//buch* – книжка вхідних паперів; *ver//tragen* (u, a) – укласти угоду → *der Vertrags//preis* – договірна ціна; *be//sitzen* (a, e) – володіти (чим-н.) → *die Besitz//ab/gabe* – мито з майна.

ПО складних іменників з першим СК – віддієслівним безафіксно-похідним іменником (конверсія ТО претерита префіксального сильного дієслова) та другим СК – запозиченим або кореневим іменником утворюються за СМ: $M_{10}SN=SN:(SV:Präf.+SV_{st.})+SN: ver//treiben$ (ie, ie) – продавати, збувати → *die Vertriebs//firma* – фірма по збуту; *be//treiben* (ie, ie) – займатися (чим-небудь) → *die Betriebs//analyse* – аналіз господарської діяльності підприємства; *be//stehen* (a, a) – витримати → *das Bestand//buch* – інвентарна книга.

Утворення ПО складних іменників з першим СК – віддієслівним безафіксно-похідним іменником (конверсія ТО з супутнім чергуванням кореневого голосного відбувається) та другим СК – кореневим іменником за СМ: $M_{10}SN=SN:(SV:Präf.+SV_{st.})+SN: ver//schließen$ (o, o) – тримати під замком → *die Verschlus//sache* – таємний документ; *ent//werfen* (a, o) – проєктувати → *das Entwurfs//büro* – проєктне бюро.

ПО складних іменників з першим СК – віддієслівним безафіксно-похідним іменником (субстантивованим інфінітивом префіксального сильного дієслова) та другим СК – суфіксальним іменником, утворюються за СМ: $M_{10}SN=SN:(SV:Präf.+SV_{st.})+SN: ver//fahren$ (u, a) – проїздити (гроші) → *die Verfahrens//technik* – технологія.

Утворення ПО складних іменників з першим СК – ТО інфінітиву префіксального дієслова та другим СК – віддієслівним іменником (субстантивізація інфінітива префіксального сильного дієслова) відбувається за СМ: $M_{10}SN=SN:(SV:Präf.+SV_{st.})+SN: ge//frieren$ (o, o) – морозити → *das Gefrier//verfahren* – технологія заморожування.

ПО складних іменників з першим СК – віддієслівним суфіксальним іменником з суфіксом -ung та другим СК – віддієслівним суфіксальним іменником, кореневим або запозиченим іменником

утворюються за СМ: $M_{10}SN=SN:(SV:Präf.+SV_{st.})+Suf_{-ung}+SN: ver//treten$ (a, e) – представляти (наприклад, фірму) → *die Vertretungs//ordnung* – порядок представництва; *die Erhaltungs//arbeit* – ремонтна робота з технічного обслуговування; *be//schaffen* (u, a) – заготовляти → *die Beschaffungs//kosten* – заготовчі розходи; *be//messen* (a, e) – визначати розміри → *das Bemessungs//schema* – габаритна схема; *be//schneiden* (i, i) – скорочувати (наприклад, споживання); зменшувати (наприклад, заробітну плату) → *die Beschneidungs//linie* – лінія відрізу.

У процесі терміноутворення ПО складних іменників з першим СК – віддієслівним суфіксальним іменником з суфіксом -ung виявляється високопродуктивна СМ, за даною СМ утворено 102 іменника.

ПО складних іменників з першим СК – віддієслівним суфіксальним іменником з суфіксом -er та другим СК – запозиченим або кореневим іменником утворюються за СМ: $M_{10}SN=SN:(SV:Präf.+SV_{st.})+Suf_{-er}+SN: ver//treten$ (a, e) – представляти (напр. фірму) → *die Vertreter//firma* – фірма-агент; *er//finden* (a, u) – винаходити → *das Erfinder//patent* – патент на винахід; *be//ziehen* (o, o) – купувати, отримувати (товари) → *das Bezieher//land* – країна-покупець.

ПО складних іменників з першим СК – віддієслівним іменником (конверсія ТО інфінітива префіксального слабого дієслова) та другим БСК – запозиченим, кореневим або віддієслівним суфіксальним іменником утворюються за СМ: $M_{10}SN=SN:(SV:Präf.+SV_{schw.})+SN: ver//kaufen$ (-te, -t) – продавати – *der Verkaufs//preis* – продажна ціна; *ver//brauchen* (-te, -t) – вживати, витрачати → *der Verbrauchs//steuer* – податок на предмети споживання.

ПО складних іменників з першим СК – віддієслівним іменником (ТО інфінітива префіксального слабого дієслова) та другим СК – запозиченим, кореневим або віддієслівним суфіксальним іменником утворюються за СМ: $M_{10}SN=SN:(SV:Präf.+SV_{schw.})+SN: er//lösen$ (-te, -t) – викупляти; виручати (гроші) → *das Erlös//konto* – рахунок прибутків та збитків; *ver//wahren (-te, -t) – зберігати → *das Verwahr//konto* – поточний рахунок для зберігання депозитів бюджетних установ; *buch* – рахунок невиявлених сум на зберігання; *be//stellen* (-te, -t) – замовляти; призначати (наприклад, опіку) → *der Bestell//schein* – бланк замовлення.*

ПО складних економічних іменників з першим СК – віддієслівним суфіксальним іменником із суфіксом -ung та другим СК – кореневим, запозиченим, безафіксно-похідним або суфіксальним іменником утворюються за СМ: $M_{10}SN=SN:(SV:Präf.+SV_{schw.})+Suf_{-ung}+SN: be//rechnen$ (-te, -t) – обчислювати → *die Berechnungs//art* – засіб розрахунку; ціна яка відображає фактичну вартість матеріальних цінностей; *be//nutzen* (-te, -t) – вживати (що-небудь) → *die Benutzungs//zeit* – термін використання; *ver//senden (-te, -t) – відправляти → *der Versendungs//kauf* – торгова операція, при якій укладання угоди і здача товару виконується в різних місцях; *be//wegen (-te, -t) – перевозити → *die Bewegungs//bilanz* – зведений баланс руху майна і капіталу; *be//lasten (-te, -t) – бух. дебегувати (обкладати наприклад, податками) → *der Belastungs//plan* – графік завантаження виробництва; *be//werten (-te, -t) – оцінювати (наприклад, майно); призначати ціну → *der Bewertungs//preis* – ціна, яка відображає фактичну вартість матеріальних цінностей; *ver//rechnen (-te,*****

-t) – продавати за безцінь → *das Verrechnungs//konto* – рахунок (в банку); *be//frachten* (-te, -t) – фрахтувати → *der Befrachtungs//vertrag* – договір про фрахтування; *ver//teilen* (-te, -t) – видавати (заробітну плату) → *das Verteilungs//gesetz* – закон розподілу; *ver//zollen* (-te, -t) – платити мито (обкласти митом) → *das Verzollungs//verfahren* – порядок звільнення товарів від мита; *er//kunden* (-t, -t) – довідуватися → *die Erkundungs//forschung* – пошукове дослідження; *ver//markten* (-te, -t) – продавати, збувати → *die Vermarktungs//station* – пункт по первинній обробці (овочів, фруктів) для продажу.

Утворення ПО складних іменників з першим СК віддієслівним іменником (субстантивація інфінітива префіксального слабкого дієслова) та другим СК – відад'єктивним суфіксальним іменником здійснюється за СМ: $M_{10}:SN=SN:(SV:Präf.+SV_{schw.})+SN:ver//sagen$ (-te, -t) – відказувати → *die Versagen//häufigkeit* – частота відказів.

До складу складних іменників у функції першого СК входять ТО інфінітива префіксальних слабких дієслів та другого СК – кореневі іменники: $M_{10}:SN=SN:(SV:Präf.+SV_{inf.})+SN:ver//legen$ (-te, -t) – переміщати → *die Verlege//arbeit* – робота з укладання (кабелю).

В основному у функції першого СК спостерігаємо ТО інфінітива префіксальних дієслів, ПО суфіксальних іменників, ПО безафіксно-похідних іменників.

ПО складних іменників з першим СК запозиченим, кореневим або безафіксно-похідним іменником та другим СК віддієслівним безафіксно-похідним іменником (конверсія ТО інфінітива префіксального сильного дієслова) утворюються за СМ: $M_{10}:SN=SN+SN:(SV:Präf.+SV_{schw.}):be//sitzen$ (a, e) – володіти (чим-небудь) → *der Kapital//besitz* – володіння капіталом; *der Aktien//besitz* – володіння акціями; *ver//tragen* (u, a) – укладати угоду → *der Handels//vertrag* – торговий договір; *be//schlagen* (u, a) – конфісковувати → *der Fenster//beschlag* – віконна обшивка.

Утворення ПО складних іменників з першим СК кореневим іменником та другим СК віддієслівним безафіксно-похідним іменником, утвореним шляхом конверсії ТО із супутнім чергуванням кореневого голосного відбувається за СМ: $M_{10}:SN=SN+SN:(SV:Präf.+SV_{schw.}):ent//werfen$ (a, o) – проектувати → *der Bau//entwurf* – будівельний об'єкт.

ПО складних іменників з першим СК – ТО інфінітива префіксального дієслова та другим СК віддієслівним іменником (субстантивація інфінітива префіксального сильного дієслова) утворюються за СМ: $M_{10}:SN=SN+SN:(SV:Präf.+SV_{schw.}):ver//fahren$ (u, a) – витрачати гроші на проїзд → *das Gefrier//verfahren* – технологія заморожування.

ПО складних іменників з першим СК – запозиченим або безафіксно-похідним іменником та другим СК – віддієслівним суфіксальним іменником із суфіксами -ung, утворюються за СМ: $M_{10}:SN=SN[(SV:Präf.+SV_{schw.})+Suf_{-ung}] + SN:ver//treten$ (a, e) – представляти (наприклад, фірму)

→ *die Konzern//vertretung* – представництво концерну; *er//heben* (o, o) – піднімати → *die Beitrags//erhebung* – підвищення вкладу.

$M_{10}:SN=SN+SN:(SV:Präf.+SV_{schw.})+Suf_{-er}$ – модель складних іменників з першим СК – запозиченим іменником та другим БСК – віддієслівним суфіксальним іменником із суфіксом -er: *ver//treten* (a, e) – представляти (наприклад, фірму) → *der Konzern//vertreter* – представник концерну; *der General//vertreter* – головний представник.

Утворення ПО складних іменників з першим СК від ТО інфінітива префіксального сильного дієслова та другим СК – кореневим іменником відбувається за СМ: $M_{10}:SN=SN:(SV:Präf.+SV_{inf.})+SN:ver//messen$ (a, e) – вимірювати → *die Vermeß//arbeit* – вимірвальна робота.

$M_{10}:SN=SN+SN:(SV:Präf.+SV_{schw.})$ – модель, за якою утворюються ПО складних іменників з першим СК – кореневим іменником та другим БСК віддієслівним безафіксно-похідним іменником, утвореним за конверсією ТО інфінітива префіксального слабкого дієслова): *ver//brauchen* (-te, -t) – уживати, витрачати → *das Benzin//verbrauch* – витрати бензину; *der Strom//verbrauch* – витрати електроенергії.

$M_{10}:SN=SN+SN:(SV:Präf.+SV_{schw.})$ – модель, за якою утворюються ПО складних іменників з першим СК – кореневим іменником та другим СК – ТО інфінітива префіксального слабкого дієслова): *be//werben, sich* (a, o) – змагатися (ради чого-небудь) → *der Welt//bewerb* – всевітні змагання.

ПО складних іменників з першим СК – кореневим, запозиченим, безафіксно-похідним або суфіксальним іменником та другим СК – віддієслівним суфіксальним іменником із суфіксом -ung утворюються за СМ: $M_{10}:SN=SN+SN[(SV:Präf.+SV_{schw.})+Suf_{-ung}]:be//stimmen$ (-te, -t) – призначати, установлювати → *die Wert//bestimmung* – визначення ціни; *er//klären* (-te, -t) – заявляти → *die Bankrott//erklärung* – заява про банкрутство; *be//lasten* (-te, -t) – заносити в дебет (рахунку); обкласти (наприклад, податками) → *die Betriebs//belastung* – експлуатаційне навантаження; *be//rechnen* (-te, -t) – обчислювати, перераховувати (з однієї валюти в іншу) → *die Zinsen//berechnung* – розрахунок відсотків; *be//zahlen* (-te, -t) – оплачувати, погашати (наприклад, заборгованість) → *die Ziefer//bezahlung* – оплата поставок; *ver//wenden* (-te, -t) – уживати; витрачати → *die Dünger//verwendung* – уживання добрива.

Висновки з даного дослідження. Отже, проведене дослідження дало змогу виявити найбільш продуктивні моделі префіксальних дієслів. Основи префіксальних дієслів виявляють низьку активність у породженні ПО іменників у результаті субстантивації основ інфінітива (10%), конверсії основ інфінітива (8%), конверсії основ претериту (7%). Основи префіксальних дієслів виявляють середню активність у породженні ПО складних іменників із першим СК – ТО-ПО префіксального дієслова та з другим СК – ПО префіксального дієслова (45%).

Список літератури:

1. Левковская К.А. Лексикология немецкого языка / К.А. Левковская. – М.: Учпедгиз, 1956. – 245 с.
2. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка / А.И. Смирницкий. – М.: Изд-во лит-ры на иностр. яз., 1956. – 260 с.
3. Степанова М.Д. Методы синхронного анализа лексики / М.Д. Степанова. – М.: Высшая школа, 1968. – 200 с.
4. Степанова М.Д. Теоретические основы словообразования в немецком языке / М.Д. Степанова, В. Фляйшер. – М.: Высшая школа, 1984. – 264 с.
5. Fleischer W. Grundzüge der Wortbildung des Verbs in der deutschen Sprache der Gegenwart / W. Fleischer // Deutsch als Fremdsprache. – Leipzig, 1967. – Н. 4. – S. 240.